

DATO' HJ. TAJUDDIN BIN HJ. ABDUL RAHMAN
(DATO' MURSHID DIRAJA)

Dr. Mohd Kasri bin Saidon

Pusat Pengajian Pendidikan dan Bahasa Moden, Universiti Utara Malaysia

Pengenalan

Pengajian 'Pondok' merupakan satu bentuk pendidikan yang terawal di Kedah. Ia bermula berasaskan kehendak masyarakat setempat yang dahagakan ilmu agama sebagai teras kehidupan. Di negeri-negeri utara semenanjung Malaysia, institusi ini begitu mendapat tempat dihati rakyat. Sejarah membuktikan betapa pengajian berbentuk ini begitu terkenal di Kedah, Perlis, Pulau Pinang dan utara Perak. Di pantai timur semenanjung, Kelantan dan Terengganu menjadi tempat para ilmun agama menyebarkan ilmu dan mereka yang dahagakan imu agama menadah kitab.

Pengajian pondok ini ada yang kemudiannya berubah menjadi sekolah agama ala pendidikan moden. Pelajar mendiami asrama yang serba lengkap dan tidak lagi hidup di pondok-pondok kecil. Peperiksaan dan penilaian telah mengikut arus pendidikan semasa dan tenaga pengajar juga telah ramai yang berkelulusan tinggi. Namun begitu

asas kurikulum agama masih lagi menjadi teras, perubahan hanya menjadikan ianya lebih moden dan sesuai dengan kehendak zaman.

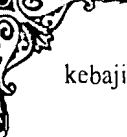

Sering kali setiap pondok atau sekolah agama ini dikaitkan dengan nama besar seperti tuan guru atau alim-ulamak yang menjadi sandaran atau pemangkin keutuhan dan kemajuan pondok tersebut. Di Kedah, kawasan Derga dengan Tok Syeikh Jarum, di Pulau Pisang dengan Haji Ishak atau di Padang Lumat megah dengan Pondok Pak Ya. Di Kubang Pasu terdapat satu kampung bernama 'Melele' terletak di pinggir jalan utama Jitra ke Kodiang yang begitu terkenal dengan pengajian pondoknya. Di sini Dato' Hj. Tajuddin bin Hj. Abdul Rahman merupakan satu nama besar yang dikaitkan dengan perkembangan dan kemajuan sebuah pondok pengajian Islam yang kemudiannya menjadi sekolah agama bernama 'Madrasah Al-Nadatul Hasanah'

Kelahiran dan Kembara Ilmu

Dato' Hj. Tajuddin merupakan anak kepada Tuan Guru Hj. Abdul Rahman yang juga merupakan seorang ulamak yang terkenal. Hj. Tajuddin dilahirkan pada 15 Ogos 1925 di di tempat yang dikenali sebagai "Kilang Ais" Seberang Perak, Alor Setar. Beliau adalah anak ke lapan dari 11 orang adik-beradik. Ibunya ialah Nik Rahmah binti Nik Abdul Manaf, keturunan kerabat Raja Teluban dalam negeri Pattani, selatan Thai. Datuknya ialah Hj. Wan Muhammad Idris bin Hj. Jamal atau dikenali umum dengan panggilan Tok Guru Tok Syeikh Jarum. Beliau merupakan seorang ulamak dari Pattani, yang membuka pondok pengajian di Derga, Alor Setar. Asal tanah pondok ini adalah kutipan derma dan wakaf dari masyarakat India Muslim utamanya dari keturunan 'Rautir'. Kelompok ini merupakan golongan peniaga yang mempunyai ikatan persaudaraan yang kuat sesama mereka. Mereka juga gemar membuat

kebajikan dalam soal keagamaan serta kemasyarakatan sesama Islam.

Syeikh Jarum merupakan salah seorang dari empat orang Mufti pada zaman Sultan Abdul Hamid Halim Shah memerintah. Beliau juga merupakan guru kepada baginda Sultan Abdul Hamid sendiri dan tempat rujukan tentang persoalan agama bagi istana. Antara ulamak yang sezaman dengan Syeikh Jarum ialah Hj. Mat Jab (Kanchut), Hj. Mat Tamin (Binjal) dan Hj. Wan Sulaiman Sidek (Limbong Kapal). Gelaran “Jarum” ialah kerana kelebihan beliau dalam memberikan jawapan kepada permasalahan agama yang ditujukan kepadanya. Asal usul keturunan mereka juga berdarah Arab dari Hadramaut dalam titihan keluarga “Al-Jarmi”. Walaupun begitu Hj. Jamal bapanya lebih terkenal sebagai seorang hulubalang raja di Pattani.

Hj. Tajuddin mendapat didikan dari ayahnya sendiri di Pondok Sungai Korok, Alor Setar sebelum ke Mekah seawal usia sepuluh tahun. Pondok yang terletak di Batu 1 jalan utama Alor Setar ke Sungai Petani ini berkembang pesat terutama selepas kebakaran besar berlaku di Pondok Derga yang terasas lebih awal oleh datuknya, Tok Syeikh Jarum. Peristiwa tersebut berlaku dalam tahun 1909 yang dikaitkan dengan aktiviti membakar ikan terubuk yang naik dengan banyak di Kedah oleh para penghuni pondok tersebut. Dikatakan ikan terubok dapat ditangkap dengan mudah kerana mabok naik mengikut arus mengalir masuk melalui sungai Kedah. Namun begitu pondok Sungai Korok ini pun sekarang sudah tiada lagi, kesan yang masih dapat dilihat hanyalah bangunan suaru Al Najjah. Lokasi pondok tersebut sekarang dikenali sebagai lorong Layang-layang. Beliau belajar di bumi Mekah selama lapan tahun sehingga mendapat kelulusan ‘Syahadah’ dari Sekolah Tinggi Darul Ulum, Mekah.

Pemergian beliau ke Mekah pada awal tahun 1938 dilihat umpama satu tradisi keluarga sepertimana dilakukan juga oleh abang-abangnya terdahulu. Di bumi Mekah beliau tinggal di bawah jagaan abangnya Hj.Hussin yang terlebih awal datang menuntut ilmu dan bermukim di tanah suci tersebut. Beliau memulakan pengajian di Sekolah Tinggi Darul Ulum selama tiga tahun dalam kelas menengah rendah. Menyambung lagi selama empat tahun bagi menengah atas dan dua tahun lagi untuk pengajian persekolahan tinggi untuk 'Syahadah Aliah'. Beliau kemudiannya belajar dalam kelas 'umummi' secara menadah kitab di Masjidil Haram selama tiga tahun. Antara gurunya yang awal ialah Syeikh Yaakop Al Mandaling yang begitu masyhor bagi pencinta ilmu agama khususnya mereka yang bertandang dari tanah jawi ini. Kelebihan Hj.Tajuddin ialah kesungguhannya dalam berhadapan dengan para ilmun agama dan menadah kitab mempelajarinya.

Sepanjang di Mekah beliau berkesempatan menjadi murid kepada sebilangan ulamak besar yang mengajar di tanah suci. Tumpuan utamanya ialah pengajian bercorak '*Taffaqoh*' iaitu menelaah dan mengkaji kitab-kitab karangan ulamak yang muktabar kelimuannya. Beliau dilihat begitu ghairah atau "*gelut*" untuk mendadah kitab dari para ilmun yang memeriahkan wadah ilmu agama di Masjidil Haram ketika itu. Pada ketika itu fahaman Wahabi masih belum begitu meluas dan kebanyakan guru beliau lebih kepada aliran Ahli Sunnah Wal Jamaah. Guru-gurunya termasuklah;

1. Syeikh Umar Hamdan Al Mahrissi
2. Sayyid Abbas Al Maliki
3. Syeikh Ali Al Maliki
4. Sayyid Alawi Al Maliki
5. Sayyid Muhammad Amin Al Kutbi

6. Syeikh Muhammad Yasin Isa Al Fadani

7. Syeikh Hasan Al Masyalt

8. Syeikh Ismail Al Fatoni

9. Syeikh Hussin Palembang

10. Syeikh Syafiee Kedah

11. Syeikh Ahyad Al Bughuri

12. Syeikh Zain Al Boyani

13. Syeikh Abdul Qadir Sobir

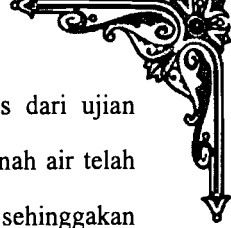
14. Syeikh Yaakop bin Abdul Qadir Sobir

Pulang dan Berbakti

Dalam tahun 1940 telah pecah Perang Dunia Kedua, walaupun tanah Mekah tidak terlibat dengan peperangan tersebut namun ianya memberikan kesan yang tidak sedikit kepada penghidupan mereka yang berada di tanah Arab tersebut. Peperangan begitu galak di Eropah dengan tentera Nazi yang begitu bermeluasa pada awalnya. Afrika utara juga tidak terlepas dengan kemaraan pihak Itali dan Jerman yang menyaksikan kancah peperangan begitu hebat hingga merentas gurun Sahara. Kedudukan ini menjadikan tanah Arab di bahagian tengah seperti Saudi Arabia tersekat segala urusan ekonominya. Kehidupan penduduk juga terhimpit dengan kesusahan, apatah lagi pada masa itu negara Arab ini bukan lagi muncul sebagai negara kaya pengeluar minyak seperti hari ini.

Di sebelah timur, Jepun mula meredah masuk dari sebuah negara ke sebuah negara.

Tanah Melayu diduduki dan kesukaran hidup mula melanda. Bagi keluarga

keturunan Tok Syeikh Jarum di Mekah mereka juga tidak terlepas dari ujian kepayahan ini. Wang belanja dan perhubungan dengan keluarga di tanah air telah terputus, kehidupan menjadi sukar. Mereka dihipit oleh kelaparan sehinggakan ada ketikanya kulit buah-buahan seperti tembikai terpaksa dimakan demi untuk meneruskan penghidupan.

Apabila tamat perang, rasa rindu dan ingin mengetahui tentang penghidupan keluarga di tanah tumpah darah menyebabkan Hj. Tajuddin mengambil keputusan untuk pulang ke Kedah dalam tahun 1946 pada usia 21 tahun. Sekitar tahun 1940an, umur perkahwinan selalunya tidak melebihi 25 tahun usia seseorang lelaki. Bagi wanita pula usia belasan tahun sudah dikira paling cocok untuk ditemukan jodoh. Pernikahan selalunya diuruskan dengan pilihan keluarga, begitulah halnya dengan perkahwinan Hj. Tajuddin dengan Puan Siti Zubaidah anak Hj. Ismail, seorang ketua Kastam yang terkenal di Kedah. Perkahwinan ini diserikan dengan kurnian sembilan orang cahayamata kemudiannya. Mertua Hj. Tajuddin ini merupakan seorang yang gemar kepada ilmu agama serta banyak meluangkan masa dengan berzikir. Beliau juga digelar orang "Hj. Ismal Gajah", katanya apabila beliau berhadapan dengan penyeludup atau samseng mereka akan gerun dan kagum berhadapan dengannya seumpama "berdiri depan gajah".

Sekembalinya dari Mekah, sebuah pondok pengajian Islam baru dibuka di kampung Melele yang terletak hampir 20km dari pekan Jitra. Sekolah ini lahir dengan inspirasi penduduk setempat yang rata-ratanya adalah pesawah. Idea asal kewujudan pondok ini lahir dari pandangan Ustaz Yusof Said seorang guru agama yang juga mahir dalam marbahan, nasyid dan Qasidah. Beliau kerap bertandang ke kawasan Padang

Sistem kediaman ala pondok kemudiannya diubah kepada asrama yang lebih sempurna kemudahannya serta mudah pula bagi pihak pentadbiran pusat pengajian untuk menyelia. Pihak kerajaan pula memberikan perhatian kepada kemajuan yang dilakukan oleh madrasah tersebut. Sekolah bimbingan Hj.Tajuddin ini menerima bantuan awal sejumlah \$85,000 sebagai bantuan pembinaan bangunan tambahan dalam tahun 1959. Namun Hj.Tajuddin tidak bercadang untuk meletakkan sekolah ini terus ditadbir secara rasmi oleh pihak kerajaan Kedah. Langkah ini dibuat supaya sekolah yang lahir dari inspirasi rakyat ini akan kekal jatuh bangunnya bersama keputusan pihak rakyat.

Beliau juga mempunyai ikatan kasih kepada muridnya dan berbangga dengan pencapaian mereka. Apatah lagi jika terdapat muridnya yang cemerlang sehingga mampu menjadi ilmunan yang mewarisi ilmu dengan cara membuka pondok. Salah seorang murid Haji Tajudin yang menjadi ulama masyhur ialah Syeikh Fuad Kamaluddin al-Maliki, ahli majlis Fatwa Negeri Sembilan yang juga merupakan pengasas Sekolah Tinggi Islam as-Sofa. Selepas menduduki peperiksaan Sijil Pelajaran Malaysia (SPM), Syeikh Fuad berhijrah ke Madrasah al Nahdah al Hasanah Kedah untuk mendalami pengajian Agama dan Bahasa Arab. Beliau mengambil peluang menimba ilmu dengan al Marhum Dato' Mursyid Diraja al 'Allamah Syeikh Hj. Tajudin. Kejayaan Syeikh Fuad merupakan kebanggaan bagi gurunya walaupun tempoh belajar di Melele hanya sekejap. Syeikh Fuad pernah mengutus surat dalam bahasa Arab kepada Hj.Tajuudin semasa sedang belajar di Mesir. Gurunya itu membacakan di perhimpunan pelajar dengan rasa bangga dan berbesar hati atas kejayaan anak didiknya. Langkah ini dibuat sebagai satu motivasi kepada para pelajar yang lain untuk terus belajar dan berjaya.

Kemasyarakatan

Kemahsyuran dan kelimuan Hj. Tajuddin juga menjadikan masyarakat segan dan menghormati beliau. Teguran terhadap sebarang bentuk pelanggaran hukum agama atau kepincangan hidup dilakukan beliau dalam kutbah atau kuliah agama yang diberikan. Dalam awal dekad 1950an amalan khurafat seperti memasang niat pada keramat adalah perkara yang masih berluasa. Di kawasan ini terdapat sebuah kubur yang dinamakan "Keramat Tok Melele" yang menjadi tempat pujaan setiap tahun. Begitu juga dengan amalan judi, arak dan sabung ayam dimana masyarakat setempat juga tidak terlepas dari melakukannya. Kemunculan pondok atau sekolah agama ini secara tidak langsung telah menjadi penampan terhadap gejala tersebut.

Hj. Tajuddin juga seorang yang tidak mementingkan status dalam melakukan kerja agama. Pernah beliau sendiri berjalan mengutip zakat merentas sawah padi yang luar dari Melele hingga ke Sanglang demi kemajuan sekolah agamanya. Sekitar tahun-tahun sebelum merdeka, kawasan tersebut masih lagi berpaya gelam dan sukar dari segi perhubungan. Apatah lagi kumpulan samseng dan penyamun juga sukar untuk dibendung oleh pihak kerajaan. Pernah dikatakan orang Hj. Tajuddin cuba disamun dalam perjalanan merentasi paya gelam dari Lana Bulu ke Megat Dewa. Beliau dibawa mengadap kepala penyamun yang akhirnya dilayan dengan penuh hormat oleh kepala penyamun tersebut dan diiring pula hingga kembali ke Melele. Hj. Tajuddin bukan hanya berhadapan dengan para penyamun akan tetapi telah sempat berdakwah kepada mereka. Ini menjadikan para kepala samseng kawasan tersebut "malu alah" terhadap beliau.

Sudah menjadi resam bagi ilmuan agama mereka sering mempunyai hubungan persahabatan malah hubungan keluarga dengan ulamak yang lain. Hj. Tajuddin bersahabat rapat dengan kebanyakan alim ulamak Kedah semasa itu antaranya ialah Tuan Guru Hj Omar (Jitra), Hj, Hussin Che Dol dan Hj.Abdul Rahman (Merbok). Malah YTM Tunku Abdul Rahman juga merupakan kenalan beliau yang rapat. Beliau dikatakan orang yang tegas menegur sesiapa sahaja apabila sesuatu kesalahan atau kesilapan dalam agama itu berlaku. Tunku sendiri tidak terlepas dari menerima teguran beliau dan Tunku yang terkenal dengan sifat '*gentleman*' akan menerima dan menurut pesanan dan nasihat Hj.Tajuddin. Atas sifat sebegini dilihat pada Hj.Tajuddin keikhlasan dalam bersahabat dan menyebarkan ilmu tersebut tiada batasannya. Tradisi masyarakat tanah Arab yang suka berterus terang juga dilihat terbawa dalam dirinya. Pada Tunku pula, tradisi menghormati dan berganding dengan alim ulamak telah menjadi resam semenjak dari zaman pemerintahan ayahandanya Sultan Abdul Hamid sendiri.

Politik

Beliau seorang yang suka kepada penyatuan umat Islam khasnya orang Melayu yang menjadi paksi kekuatan Islam di negara ini. Kelebihan berada di tanah Arab mendedahkan beliau dengan pemahaman politik dan mainan pihak penjajah barat. Beliau merupakan salah seorang yang menentang pembentukan Malayan Union oleh British dalam tahun 1946. Namun beliau adalah ilmuan agama dan bukan politikus, begitu pun atas dasar keutuhan kedudukan orang Melayu dan Islam beliau memberikan sokongan kepada kerajaan Perikatan pimpinan YTM Tunku Abdul Rahman ketika itu.

Perpecahan orang Melayu dengan munculnya dua parti besar Melayu seperti Parti Islam Semalaysia (PAS) dan *United Malays Nation Organisation* (UMNO) adalah sesuatu yang tidak digemari oleh Hj. Tajuddin. Apatah lagi apabila muncul parti lain yang dilihat makin mencabar kedudukan orang Melayu sebagai kuasa perintah di Malaysia menyebabkan beliau bersetuju untuk bertanding sebagai calon Perikatan bagi Dewan Undangan Negeri kawasan Tunjang dalam tahun 1969. Apatah lagi beberapa sahabat sealiran beliau di Kedah seperti Tuan Guru Hj. Omar dan Hj. Hussin Che Dol juga menyuarakan pandangan mereka dalam pentadbiran kerajaan melalui politik. Beliau juga ketika itu bersahabat baik dengan Hj. Ahmad Badawi (bapa Tun Abdullah Ahmad Badawi) yang juga berkecimpung dalam politik. Malangnya dalam senario politik ketika itu beliau tewas kepada Hj. Ismail Hanafi dari PAS.

Itulah kali pertama bagi beliau menjadi calon dalam pilihanraya, selepas itu beliau lebih selesa kekal sebagai ilmunan agama dan memberikan pandangan seperti sebelumnya. Namun dalam bergaul beliau tidak pernah meletakkan fahaman politik khususnya PAS dan UMNO sebagai sempadan. Baginya politik hanyalah wadah perjuangan manakala agama dan persahabatan kekal sampai bila-bila. Menariknya salah seorang anak saudara beliau, Allahyarham Ustaz Fadhil Noor merupakan pemimpin utama PAS semasa hayatnya.

Beliau tidak pula menjadikan penglibatan Ustaz Fadhil sebagai satu kekangan pada hubungan keluarga. Begitu juga dengan salah seorang murid kesayangannya, Hj. Hanafi Ramli muncul sebagai wakil rakyat bagi pihak UMNO. Persahabatan dan hormat kepada guru diteruskan Hj. Hanafi sepanjang perkhidmatan beliau sebagai pemimpin politik. Dalam lain kata Ustaz Fadhil dan Hj. Hanafi tidak terlepas dari

nasihat dan teguran beliau walaupun mereka sudah begitu terkenal dalam bidang politik.

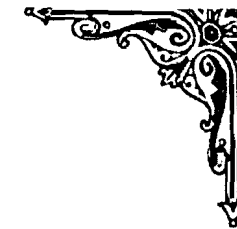
Anugerah dan Penulisan

Kemahsyuran, kebaktian dan nilai ilmunya begitu mendapat tempat pada hati pemerintah negeri Kedah khasnya baginda Tuanku Sultan Abdul Halim Muazzam Shah. Dalam tahun 1988, Tuanku telah berkenan untuk menganugerahkan gelaran Dato' Mursyid Diraja kepada Hj. Tajuudin. Di luar Melele beliau telah menyumbang bakti sebagai;

1. Ahli Majlis Ehwal Agama Negeri Kedah
2. Ahli Majlis Fatwa Negeri Kedah
3. Ahli Mahkamah Syariah Ulangbicara
4. Ahli Jawatankuasa Zakat Negeri Kedah
5. Ahli Jawatankuasa Perundangan Islam Kedah
6. Kuliah (Umumi) Surau Diraja

Tradisi ilmu tidak hanya kepada pengajaran di kuliah atau kelas semata-mata, beliau juga meneruskan tradisi guru-gurunya sama ada dari nusantara atau yang dihadapnya di bumi Mekah. Beliau telah melahirkan ilmunya dalam bentuk buku, antara yang masih disimpan oleh pihak sekolah dan keluarganya ialah;

1. Rahsia Sembahyang
2. Rahsia Ibadat Haji
3. Zikir Pagi dan Petang

4. Panduan Qiamullail

Sumbangannya yang tidak sedikit itu dihargai oleh pihak kerajaan dengan beberapa anugerah seperti;

- 1- Pingat Jasa Kebaktian PJK, oleh DYMM Sultan Kedah – (1969).
- 2- Ahli Mahkota Kedah AMK, oleh DYMM Sultan Kedah – (1980.)
- 3- Ahli Mangku Negara AMN oleh Yang Dipertuan Agung – (1980).
- 4- Dato' bergelar Dato' Mursyid Diraja oleh DYMM Sultan Kedah – (1988).
- 5- Anugerah Pendidik Jaya Negeri Kedah – (1991).
- 6- Anugerah Perkhidmatan Cemerlang oleh Majlis Agama Islam Negeri Kedah – (1993).
- 7- Darjah Kebesaran Negeri Kedah iaitu DSDK (Dato' Setia Diraja Kedah) oleh DYMM Sultan Kedah – (1994)
- 8- Anugerah Tokoh Guru Kubang Pasu – (1998).
- 9- Bintang Kebesaran Orang Besar Enam Belas – (2000).
- 10- Tokoh Maal Hijrah 1421H/ (2000M) peringkat negeri Kedah.

Negeri Kedah dan seluruh umat Islam kehilangan beliau apabila beliau kembali mengadap Ilahi pada hari Khamis 11 Mei tahun 2000, akibat kanser. Kehilangan beliau merupakan juga satu kehilangan besar kepada perkembangan ilmu agama khasnya dalam sistem persekolahan agama dan pengajian pondok di Kedah. Semoga ulamak yang begitu berjasa ini diletakkan Allah di tempat yang mulia.

4. Panduan Qiamullail

Sumbangannya yang tidak sedikit itu dihargai oleh pihak kerajaan dengan beberapa anugerah seperti;

- 1- Pingat Jasa Kebaktian PJK, oleh DYMM Sultan Kedah – (1969).
- 2- Ahli Mahkota Kedah AMK, oleh DYMM Sultan Kedah – (1980).
- 3- Ahli Mangku Negara AMN oleh Yang Dipertuan Agung – (1980).
- 4- Dato' bergelar Dato' Mursyid Diraja oleh DYMM Sultan Kedah – (1988).
- 5- Anugerah Pendidik Jaya Negeri Kedah – (1991).
- 6- Anugerah Perkhidmatan Cemerlang oleh Majlis Agama Islam Negeri Kedah – (1993).
- 7- Darjah Kebesaran Negeri Kedah iaitu DSDK (Dato' Setia Diraja Kedah) oleh DYMM Sultan Kedah – (1994)
- 8- Anugerah Tokoh Guru Kubang Pasu – (1998).
- 9- Bintang Kebesaran Orang Besar Enam Belas – (2000).
- 10- Tokoh Maal Hijrah 1421H/ (2000M) peringkat negeri Kedah.

Negeri Kedah dan seluruh umat Islam kehilangan beliau apabila beliau kembali mengadap Ilahi pada hari Khamis 11 Mei tahun 2000, akibat kanser. Kehilangan beliau merupakan juga satu kehilangan besar kepada perkembangan ilmu agama khususnya dalam sistem persekolahan agama dan pengajian pondok di Kedah. Semoga ulamak yang begitu berjasa ini diletakkan Allah di tempat yang mulia.

Sumber Rujukan

1. Temubual dengan Hj Jamil bin Hj Tajuddin pada 17 Disember 2012 di Melele, Kodiang Kedah.
2. Nota "Program Pengkisahan Sejarah Peringkat Negeri Kedah", Arkib Negara Malaysia Cawangan Kedah/ Perlis.
3. Zakiah Hj Tajuddin, "Madrasah Al-Najatul Hasanah" Latihan Ilmiah, Sarjana Muda Sastera , Universiti Kebangsaan Malaysia, 1985.
4. *Ulama Kedah Darulaman Jilid 1*, terbitan Lembaga Muzium Negeri Kedah, 1995.
5. Mohammed Mustafa Ishak, Syamsul Anuar Ismail & Rohana Yusof, *Kedah Dalam Lipatan Sejarah*, Sintok: Penerbit Universiti Utara Malaysia, 2004.
6. "Carta Guru-Guru Syeikh Tajuddin bin Abdul Rahman Al-Jarumi" , terbitan Yayasan Taj as-Thani.
7. [Blog lkantongkol09.tokoh.blogspot.com](http://lkantongkol09.tokoh.blogspot.com)